

7. Кравчук В. М., Угриновська О. І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. – К.: Істина, 2006. – 944 с.
8. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
9. Сульженко Ю. Захист прав та охоронюваних законом інтересів третіх осіб у цивільному процесі // Право України. – 2005. – № 3. – С. 83-88
10. Цивільний процес: навчальний посібник. / А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін. / За ред. Ю.В. Білоусова. – К.: Прецедент, 2005. – 172 с.
11. Цивільний процес України: Підручник. / За ред. Ю. С. Червоного. – К.: Істина, 2007. – 392 с.
12. Юридичні терміни. Тлумачний словник/ В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова та ін.; за ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Либідь, 2004. – 320 с.

Дузінкевич Т.І.

аспірант,

Юридичний інститут

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

АКТИВНІСТЬ СУДУ ПРИ ВИТРЕБУВАННІ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Питання активності суду при витребуванні доказів є дуже актуальним. В.М. Кравчук та О.І. Угриновська дотримуються думки, що суд з власної ініціативи витребувати докази не має права [1, с. 371]. Такої ж думки дотримується і С.С. Бичкова. Проте вона вказує, що на практиці судді часто, допомагаючи сторонам, рекомендують їм заявити відповідні клопотання. Незважаючи на те, що ці дії можуть бути охарактеризовані як такі, що виходять за межі неупередженості суддів, у багатьох випадках відповідні рекомендації є доцільними, оскільки сприяють якнайшвидшому і правильному вирішенню справи [2, с. 337].

В цей же час В.І. Тертишніков, не заперечуючи факту, що докази у більшій своїй частині подаються і мають подаватися сторонами та іншими особами, що беруть участь у справі, акцентує увагу на тому, що суд і зараз не звільнений від обов'язку забезпечувати справу доказами і приходиться до висновку, що думки про обов'язок сторін подавати докази як виключно про їх обов'язок є спірними і передчасними [3, с. 178].

Активність суду при витребуванні доказів потрібно розглядати в аспекті принципів змагальності та диспозитивності цивільного процесу.

Принцип диспозитивності становить собою закріплене в нормах цивільного процесуального права основне положення, що розкриває природу цивільних процесуальних правовідносин, відображає можливість суб'єктів даних правовідносин, виходячи з наявності й характеру юридичної заінтересованості розпоряджатися в процесі матеріальними і процесуальними правами, в тому числі й визначати межі судового захисту, впливати на виникнення, рух і закінчення процесу; необхідне для реалізації процесуальних цілей суб'єктів процесу; положення, що встановлює своєрідний баланс у цивільних процесуальних правовідносинах [4, с. 5].

В.В. Городовенко говорить, що принцип змагальності є вихідною засадою, на якій побудована сучасна процедура судового розгляду справ. Змагальність пронизує всі стадії провадження у справі та є атрибутом сильної

судової влади у демократичному суспільстві [5, с. 202]. Проте, він також вказує, що роль суду не можна охарактеризувати як повністю пасивну, оскільки згідно з п. 4 ст. 10 ЦПК України він сприяє всебічному і повному з'ясуванню обставин справи [5, с. 205].

На думку Ю.В.Некlesi в основі будь-якого цивільного судочинства повинне полягати встановлення дійсних обставин справи, причому правильне визначення ролі суду і закріплення його активності прямо впливає на реалізацію принципів як диспозитивності, так і змагальності, а, отже, і забезпечення законності при їхньому здійсненні. Це, у свою чергу, не говорить про тотальний контроль із боку суду, а, навпаки, про керівну і визначальну роль суду і його взаємодію з учасниками судочинства для всебічного і повного з'ясування обставин справи [6, с. 160-161].

С.О. Волосенко говорить, що чинне процесуальне законодавство України вимагає від суду лише істинності правової кваліфікації фактичного матеріалу, наданого сторонами, незалежно від відповідності його дійсним обставинам. Це означає, що в сучасному цивільному судочинстві України діє принцип формальної (юридичної) істини. Також він доводить, що не можна вважати порушенням принципу змагальності ситуацію, коли суд у виняткових випадках (при виникненні сумнівів у достовірності тих чи інших обставин справи) проявить власну ініціативу в доказуванні (зокрема, з власної ініціативи витребує певні докази). Така ситуація можлива тоді, коли обставини справи доводяться сторонами, але спірність ситуації не зникає, або коли у справі виникають сумніви щодо достовірності наданих суду доказів [7, с. 11].

При дослідженні можливості суду витребувати докази самостійно, необхідно розглянути статтю 309 ЦПК України, яка серед підстав для скасування рішення суду першої інстанції визначає неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи. Постає питання: чи завжди можливо у повному обсязі з'ясувати обставини, що мають значення для справи, якщо сторона справи неналежно скористалася своїм правом на подачу доказів? В цьому випадку можна спостерігати неоднакове вирішення зазначеної проблеми при перегляді рішення судом апеляційної інстанції.

Наприклад, рішенням від 15 травня 2012 року у справі № 22ц/1290/1719/12 апеляційний суд Луганської області частково задовольнив апеляційну скаргу на рішення Алчевського міського суду Луганської області від 23 січня 2012 року про стягнення аліментів на повнолітню дитину, вказавши що суд першої інстанції неповно з'ясував матеріальне становище сторін, не витребував довідку про те, чи отримує неповнолітня дитина стипендію, яку суму грошей сплачено по лікарняному листу відповідачу [8].

Ухвалою апеляційного суду Вінницької області від 10 квітня 2012 року по справі № 2-1349/11 скасовано ухвалу Бершадського районного суду Вінницької області від 28 листопада 2011 року про закриття провадження по справі у зв'язку з визнанням мирової угоди у справі про поділ спадкового майна. При цьому апеляційний суд зазначив, що суд першої інстанції не з'ясував чи є спір з приводу спадкового майна, не витребував з нотаріальної контори інформацію щодо наявності спадкової справи та інших спадкоємців [9].

Іншу точку зору в ухвалі від 09 серпня 2012 року по справі №1915/5849/2012 про витребування майна з незаконного володіння підтримує апеляційний суд Тернопільської області. При оскарженні рішення суду першої інстанції на підставі неповного з'ясування судом обставин, що мають значення для справи він встановив, що відповідно до ч. 3 ст. 10 ЦПК України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підстави

своїх вимог або заперечень, надавши докази відповідно до вимог ст. ст. 57-60 ЦПК України; крім того, відповідно до ст. 16 ЦК України, звертаючись до суду, позивач за власним розсудом обирає спосіб захисту. Обравши способом захисту права власності повернення незаконно привласненого майна, позивач в силу ст. 10 ЦПК України зобов'язаний довести правову та фактичну підставу своїх вимог. Тому апеляційний суд вирішив, що суд першої інстанції дійшов вірного висновку про відмову в задоволенні позову, враховуючи те, що в матеріалах справи відсутні беззаперечні докази про перебування майна позивача у володінні і користуванні відповідача [10].

Ми вважаємо, що активність суду не може проявлятися безпосередньо у витребуванні доказів. Це порушувало б не тільки принцип змагальності сторін, а могло б свідчити про його упередженість. Проте, у випадку наявності в суду сумнівів у достовірності певних обставин, логічним було б висловити ці сумніви та перевірити обставини. Тому ми думаємо, що в цьому випадку суд повинен висловити пропозицію сторонам чи іншим особам, які беруть участь у справі, подати інші докази.

Список використаних джерел:

1. Кравчук В. М., Угриновська О. І. Науково-практичний коментар до Цивільного процесуального кодексу України. – 2-ге вид., перероб. і доп. / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. – Х. : Фактор, 2010. – 800 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В.І. Бірюков та ін.; За заг. ред. С. С. Бичкової. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К.: Атіка, 2010. – 896 с.
3. Тертишніков В. І. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / В. І. Тертишніков. Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2009. – 608 с.
4. Шутенко О. В. Проблеми диспозитивності в цивільному судочинстві: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О.В. Шутенко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2003. – 19 с.
5. Городовенко В. Змагальність як вихідний принцип судової влади / В. Городовенко // Вісник Академії правових наук України / Видавництво «Право». – Харків, 2012. – № 2 (69). – С. 202-215.
6. Неклеса Ю.В. Принципи диспозитивності і змагальності цивільного процесуального права: проблема співвідношення та взаємодії / Ю.В. Неклеса // Європейські перспективи. – Київ, 2011. – № 1. – С. 159-163.
7. Волосенко С. О. Принципи змагальності та об'єктивної істини у цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. О. Волосенко ; НДІ приват. права і підприємництва, Нац. акад. прав. наук України. – К., 2010. – 19 с.
8. Рішення від 15.05.2012 р., справа № 22ц/1290/1719/12 [Електронний ресурс] / Апеляційний суд Луганської області // Єдиний держ. реєстр суд. рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25073733>.
9. Ухвала від 10.04.2012 р., справа № 2-1349/11 [Електронний ресурс] / Апеляційний суд Вінницької області // Єдиний держ. реєстр суд. рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22589737>.
10. Ухвала від 09.08.2012 р., справа № 1915/5849/2012 [Електронний ресурс] / Апеляційний суд Тернопільської області // Єдиний держ. реєстр суд. рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27121531>.